

Mareşal Ahmet İzzet Paşa, Askeri ve Siyasi Hayatı

Metin Ayıışığı

Ankara, Türk Tarih Kurumu, 2.bs., 2013, 372 Sayfa, ISBN 978-975-16-2713-1

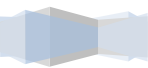
Sait KARADUMAN*

Ahmet İzzet Paşa'nın 39 yıl aralıksız süren devlet hizmetleri hakkında bugüne kadar hiçbir çalışma yapılmamıştır. Prof. Ayıışığı'nın kitabı da bu anlamda bir ilk. Yakın tarihe bakıldığında, çok meşhur ve en üst konumda bulunan liderler dışındaki önemli şahsiyetlerle ilgili, biyografik çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir.

Ahmet İzzet Paşa, Balkan Harplerini incelerken dikkatimi çekmiştir. Erkânı Harbiye Umumiye Reisi olan Paşa, Balkan Harbinin hemen arefesinde 40 taburluk büyük bir kuvvetle, ordunun başı olan önemli görevi sırasında, Yemendeki isyanı bastırmaya gitmişti. Doğal olarak niçin sorusu akla geliyordu. Sorunu; "asker-millet" özelliği ile Türkleri tarihi boyunca derinden etkileyen ve günümüzde de çok canlı bir şekilde etkilemeye devam eden, Asker/Devlet/Siyaset ilişkilerinde aramak gerekiyor.

Mareşal Ahmet İzzet Paşa, dahiliye, hariciye nazırlığı, ayan üyeliği, meclisi vükela azalığı ve sadrazamlık yaparak, Osmanlı son dönemlerinde çok önemli görevlerde bulunmuş bir devlet adamıdır.

* E. Kurmay Alb.

Kitap dört bölümden oluşmuştur; birinci bölümde başlangıçtan Balkan Harbine kadar, ikinci bölümde Balkan Harbinden İkinci Cihan Harbi sonuna kadar, Üçüncü bölümde Sadrazamlık dönemi, dördüncü bölümde ise Milli Mücadele döneminde Ahmet İzzet Paşa anlatılmıştır.

Ahmet İzzet Paşa, 1864 yılında Manastır'ın Naslic kasabasında doğmuştur. Babası Arnavutluk'un tanınmış ailelerinden birine mensup olan Naslic Ayanı Timur Bey'in oğlu Van Mutasarrıfı Haydar Bey'dir.

1878'de Kuleli Askeri Lisesine, 1881'de Harp Okuluna girmiş, 1884'te birincilikle bitirdiği Harp Okulundan Süvari Teğmeni olarak mezun olmuştur. Aynı yıl Harp Akademisine girmiş ve 1887'de birincilikle bitirerek kurmay yüzbaşı olmuştur. 1891-94 yılları arasında kıta stajı için Almanya'ya gönderilmiştir.

Ahmet İzzet Paşa'nın hayatında Yemen'in önemli bir yeri vardır. Kitabın en önemli bölümlerinden birisi de Yemen'le ilgili hususlardır. Yazar bu konuda pek bilinmeyen konuları açıklıyor. İsyanların nedenlerinin ve Devletin parçalanmasına giden sorunların, Yemen örneğinden bakılarak, dönemin yetkililerinden ne kadar azının algıladığına yönelik ipuçlarını veriyor.

İzzet Paşa 1904 yılından 1911 sonlarına kadar bizzat Yemen meselesinin içindedir. Belkide meseleyi en iyi bilen ve en doğru teşhisi koyan da kendisidir. İmam Yahya, Yemen'i bağımsızlığa taşıyan kişi olarak, Yemen tarihi için çok önemli bir liderdir. Sünnileri düşman gören Zeydiler 1902'de Osmanlı Devletine karşı cihat ilan ettiler. İsyanı bastırmak üzere, bölgeye Ferik Ali Rıza Paşa ve Kurmay Başkanı olarak ta Mirliya Ahmet İzzet Paşa gönderildi. 3,5 yıl süren bu ilk Yemen mücadelesinde sorun çözülemedi.

Ahmet İzzet Paşa Yemen'den döndükten kısa bir süre sonra Meşrutiyet ilan edilmişti. Meşrutiyetin ilanından sonra Ordunun genel yapısının esaslı bir şekilde düzeltilmesi fikri ön planda yer almaya başlamıştı. Avrupa Ordularında görülen ve çağın gereklerine uygun yeni bir yapı teşkil edilmek isteniyordu. Erkânı Harbiye Reisliğine Ağustos 1908'de Ahmet İzzet Paşa getirildi. Böyle kapsamlı ve ciddi bir projenin başına İzzet Paşa'nın getirilmesi çok isabetli bir karardı. Ordu hakkında son derece doğru tespitler yapan İzzet Paşa, Sultan Abdülhamit'in Orduya ilişkin yaptığı hataları eleştiriyordu. Ordudaki düzensizliklerin başında Harbiye Nezaretinin, Erkânı Harbiyeyi kendi şubelerinden biri saydığını, Meşrutiyet Nazırlarının geniş yetkilerle, ordunun profesyonelliğini hiçe sayarak müdahalelerde bulunduğunu, İttihat ve Terakkiye rağmen açıkça ifade ediyordu.

İzzet Paşa Ordunun problemleri ve İttihat Terakki'nin müdahaleleri ile yoğun bir şekilde uğraşırken, 1911 başlarında Yemen'de asayiş tekrar çok rahatsız edici seviyelere ulaşmıştı. İzzet Paşa, Erkânı Harbiye Reisliği uhdesinde kalmak üzere, Yemen Kuvayı Umumiye Kumandanlığına getirildi. İzzet Paşa, 40 taburluk kuvvetle 28 Şubat 1911'de yola çıktı. İzzet Paşa Yemen sorununun kuvvetle çözülemeyeceğini biliyordu. Sorun, bir yıla yakın süren mücadele, çatışma ve olaylardan sonra, İmam Yahya'ya, Yemen'nin bir kısmına hakim olacağı şartları içeren, Ekim 1911'de yapılan anlaşmayla

sona erdi. Yıllardır Osmanlı'ya çok can kaybı ve ağır maliyete sebep olan ve üzerine türküler yakılan Yemen sorunu, İzzet Paşa'nın başından beri savunduğu antlaşma yoluyla çözülmüş oldu.

Balkan Harbinin başladığı sırada ordunun başı olan Erkânı Harbiye Reisi Ahmet İzzet Paşa'nın, İstanbul'da değilde Yemen'de bulunması hayli yadırganmıştır. En önemli askeri konumda olan Erkânı Harbiye Reisinin uzaklaştırılmasıyla hükümet, hatalı askeri girişimleri nedeniyle kendisini uyarabilecek, engelleyebilecek etkiden kurtarmış oluyordu.

Yazar burada önemli bir bilgiyi de gündeme getiriyor. Balkan Harbi öncesinde Balkan Devletleri ile savaş ihtimaline karşı hazırlanmış 12 plan mevcuttur. Bunların ilk beşini (savaşta 5 no'lu plan kullanılmıştır.) bizzat Ahmet İzzet Paşa hazırlamıştır. (s. 31) Ancak maalesef, planları hazırlayan ve konuya en vakıf komutan Yemen'e gönderilmiştir. Savaştan sonra Balkan harbiyle ilgili yazılan birçok kitapta bu planlar tartışılmıştır.

İzzet Paşa Balkan Harbi'nin başlamasıyla Yemen'den dönmek istemiş, ne olursa olsun savaşın önlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Harbiye Nazırı Nazım Paşa, Yemen'den dönmesini uygun bulmamıştır. Bir an önce İstanbul'a dönmek isteyen İzzet Paşa ancak Çatalca muharebelerinin sonunda orduya katılabılmıştır. 23 Ocak 1913'te yapılan Babıali Baskını'nda Nazım Paşa'nın öldürülmesiyle, Başkumandanlık Vekaletine Ahmet İzzet Paşa getirildi.

İkinci Balkan savaşının başladığı günlerde, sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa bir suikast sonucu öldürüldü. 11 Haziran 1913'te meydana gelen bu olay üzerine, Mısırlı Sait halim Paşa sadrazamlığa getirildi. Harbiye Nezaretinde Ahmet İzzet Paşa getirildi.

İzzet Paşa Harbiye Nazırı olunca, Balkan Harbi'ni ve Nazım Paşa ile Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmelerini incelemek üzere Divanı Harbin tesis edilmesi için samimi gayret göstermiştir. Bu çabaları İttihat ve Terakki tarafından engellenmiştir.

Ahmet İzzet Paşa'nın iyi bir asker olması nedeniyle birinci Dünya Savaşında da vazgeçilemez olduğu ortadadır. Ruslar 1915 yılında Doğu Cephesinde Van, arkasından Muş ve Bitlis'i ele geçirinca, doğuya sevk edilen 2'nci Ordu K.lığına Ahmet İzzet Paşa getirildi. Harbiye Nazırlığına kadar yükselmiş olan İzzet Paşa, Ordu Komutanlığını memnuniyetle kabul etmiştir.

Doğu cephesinde Ruslara karşı büyük kayıplar verilmiştir. 2'nci Ordunun bölgeye çok geç sevk edilmesi ve müşterek komutanlık oluşturulmaması Başkomutanlığın hatasıdır. Daha sonra bu hatadan dönülmüş, Mart 1917'de Kafkas Ordular Grubu kurulmuş, komutanlığına Ferik Ahmet İzzet Paşa getirilmiştir.

I. Dünya Savaşına katılmakta birinci derecede rol oynayan Enver, Cemal ve Talat Paşalar ile diğer önemli parti erkânı, harbin kaybedildiğini anlar anlamaz ülkeyi terk ettiler. 8 Ekim 1918'de Sultan Vahdettin'e istifasını veren Talat Paşa, Vahdettin'in Tevfik Paşa'yı sadrazam olarak düşündüğünü öğrenince, pek ihtiyarlamış olan Tevfik Paşa yerine, bu güç zamanda Ahmet İzzet Paşa'yı önerdi.

Vahdettin Tevfik Paşa'yı istemiş ancak Paşa kabineyi oluşturamayınca, İzzet Paşa 14 Ekim 1918'de Sadaret makamına getirilmiştir.

Yazar, İzzet Paşa'nın çok mütevazı bir kişiliği olduğunu, getirildiği makamları, mevki ve makam peşinde olmadan, isteksizce ve vatan, millet hizmeti için kabul ettiğini belirtiyor. Balkan Savaşı sırasında bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk hakkında pek bilinmeyen bir konuyu dile getiriyor. Arnavutluk'un bağımsızlığını Osmanlı Devleti kabul etmiyor, ancak Büyük Devletler devreye girince kabul etmek zorunda kalıyor ve Arnavutluk tahtı için Prusya prenslerinden birisi düşünüyor. Arnavut ileri gelenleri ise Ahmet İzzet Paşa'ya teklif götürüyorlar. Osmanlı ricalinin konuya sıcak bakmasına rağmen, İzzet Paşa bu teklifi, ne Arnavutluk nede Osmanlı için yararlı olmayacağı değerlendirmesiyle kabul etmiyor. (s. 154)

İzzet Paşa hoşnutsuzların intikam duygularına alet olmamış, bu nedenle gizli İttihatçılıkla suçlanmıştır. Sadareti sırasında etrafına cephelerden tanıdığı ve yetenekli bulduğu subayları toplamıştır. 3'üncü Kolordu Komutanı İsmet (İnönü) Bey'i Harbiye Nezareti Müsteşarlığına, 8'inci Ordu Komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa'yı Erkânı Harbiye Umumiye Reisliğine getirdi. 1'inci Kafkas Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'yı İstanbul'a çağırdı.

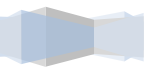
İzzet Paşa bu sıkıntılı dönemde, mütarekenin en uygun şartlarda yapılması için temaslarda bulundu. Kut'ül Amare'de esir edilen İngiliz Generali Towshend, bu günlerde Bahriye Nazırı Rauf Bey'e bir mektup yazarak İngiltere ile müzakerelere girişildiği takdirde, Osmanlı Hükümetine yardıma hazır olduğunu bildirdi.

Osmanlı Hükümeti de çeşitli yollardan mütareke için temasa geçmiş ancak olumlu bir cevap alamamıştı. Oysa İngiliz, Fransız ve İtalyanlar daha 7 Ekim 1918'de mütarekenin şartlarını kendi aralarında karara bağlamışlardı. Bu gizli karardan haberi olmayan İzzet Paşa şerefli şartlar elde edilmesi için çalışacağını vadeden Towshend ile görüşmeyi kabul etmişti. Towshend'in arabuluculuğunu kabul etmek, herhalde çaresizliğin boyutlarının iyi bir göstergesidir.

İşgalcilerin donanmaları İstanbul'a gelince, Padişah, İtilaf Devletlerine hoş görünecek bir hükümet kurmak ve İngilizlerin tam anlamıyla güvenilir bulmadıkları İzzet Paşa'yı uzaklaştırmak istemiştir. Baskılara dayanamayan İzzet Paşa Hükümeti 25 günlük iktidardan sonra, 8 Kasım 1918'de istifa etmiştir.

19 Mayıs 1919'da Damat Ferit Paşa kabinesi kuruldu. Ayrıca bugün ki Devlet Bakanlıklarına eş değer olabilecek bir kurum olan Meclisi Vükela oluşturulmuş, buraya da tecrübeli asker ve devlet adamları tayin edilmişti. İzzet Paşa'da Meclisi Vükela üyeliğine getirilmişti.

Ahmet İzzet Paşa Meclisi Vükela'da iken Osmanlı Devlet adamlarının Malta'ya sürülmesini sert bir dille eleştirdi. Padişahın ve işgalcilerin desteğini arkasına alan Damat Ferit Kuvay-ı Milliye'yi engellemek için her yolu deniyordu. Şimdi de Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Orbay'ın tutuklanmalarını istemeye başladı. Damat Ferit tarafından gönderilen tutuklama emri, Ahmet İzzet Paşa'nın istifasına neden olan olaylar zincirinin son halkası oldu.

Sevr Antlaşmasının imzalanması üzerine istifa eden Damat Ferit hükümeti yerine Tevfik Paşa hükümeti kuruldu. Dahiliye Nazırlığına da Ahmet İzzet Paşa getirildi. İngilizlerce, Tevfik Paşa ve İzzet Paşa ile bazı devlet adamlarının milliyetçilere yakın oldukları veya en azından milliyetçi amaçlara el altından yardımcı oldukları biliniyordu. Vatanseverliklerinden asla şüphe edilemeyecek iki eski Sadrazama kabinede görev verilmesi, İstanbul ile Anadolu'nun birbirine yaklaşması için atılmış çok olumlu bir adımdı. Bu sırada İsmet Bey'den (İnönü) İzzet Paşa'ya, İtilaf Devletlerinin kendileriyle münasebetlerinde, İzzet Paşa'dan başka kimsenin aracılığını kabul etmeyecekleri anlamında bir mektup geldi. Bunun üzerine İzzet Paşa, Mustafa Kemal Paşa'ya görüşme talebinde bulundu. Mustafa Kemal Paşa buna olumlu cevap verdi. Çeşitli girişimlerden sonra meşhur Bilecik görüşmesine karar verildi. Ahmet İzzet Paşa heyeti, 3 Aralık 1920'de hususi bir trenle Anadolu'ya hareket etti.

Tevfik Paşa Hükümetinin, Padişahın ve hatta İstanbul'daki yüksek komiserlerin bütün umutları, bu heyetin üzerinde toplanmış bulunuyordu. 5 Aralık'ta yapılan görüşme İzzet Paşa için büyük bir hayal kırıklığına neden oldu. *“Çünkü Mustafa Kemal Paşa İstanbul Hükümeti temsilcilerine karşı çok sert bir tavır takınmıştı. Kendisini ‘Türkiye Büyük Millet Meclisi ve Hükümeti Reisi’ olarak takdim eden Mustafa Kemal Paşa'nın ‘kimlerle müşerref oluyorum’ demesi üzerine biraz şaşırılmış görünen heyet üyeleri kendilerini takdim etmeye hazırlandıkları sırada Mustafa Kemal Paşa heyet üyelerine, İstanbul Hükümetini ve kendilerini o hükümetin üyesi olarak tanımadığını, dolayısıyla kendileriyle memleket meseleleri üzerinde konuşma yetkileri olamayacağını söyledi.”* (s. 279) Bu beklenmedik azarlama karşısında şaşırıp kalan heyet üyeleri, makam ve yetki söz konusu edilmeksizin görüşmenin yapılmasını kabul ettiler.

Yazar Mustafa Kemal Paşa'nın sert tavrını ifade ediyor, ancak saatler süren konuşmanın içeriğiyle ilgili bilgi verilmiyor. Aslında bu görüşmenin tüm kayıtlarının bilinme ihtiyacı olduğu da ortadadır. Saatler süren konuşmalardan, İstanbul'dan gelen heyetin esaslı hiçbir bilgi ve düşünceleri olmadığına kanaat getiren Mustafa Kemal Paşa, heyete hitaben *“mademki bizimle hemfikirsiniz ve mademki İstanbul'da bir iş görmeniz kabil değildir, o halde burada kalınız, müzakerenin devamına Ankara'da devam edebiliriz, misafirimizsiniz”* diyerek heyeti Ankara'ya getirdi.

Mustafa Kemal Paşa Ankara'ya gelir gelmez Anadolu Ajansına *“zulüm gördükleri için Büyük Millet Meclisi Hükümeti ile görüşmelerde bulunmak bahanesiyle İstanbul'dan çıkan ve İngilizlerce göz hapsinde tutulan vatansever aydınlardan İzzet Paşa ile beş arkadaşının, memleketin hayır ve selameti için, daha faydalı etkili bir şekilde çalışmak üzere Anadolu'ya katılmış olduklarını”* ilan etti. Diğer taraftan İzzet Paşa ve arkadaşlarının Milli Harekete katılmaya geldikleri Anadolu'da duyulursa, halkın morali yükseltilmiş olacaktı.

Ankara, dost ve düşman tarafından saygı duyulan bir asker olan İzzet Paşa'nın İstanbul'a dönmesini istemiyordu. Onun çalışmalarına Ankara'da devam edeceği inancı hala yaşatılıyordu. Fakat İzzet Paşa bir türlü bu doğrultuda karara varamadı. İstanbul'da daha yararlı olacaklarını, bu yüzden geri dönmek

istediklerini” söylemişti. Ankara Hükümeti, heyetin bu kadar isteksiz olması üzerine, nihayet İstanbul’a dönmesine karar verdi. İzzet Paşa İstanbul’a gider gitmez İstifa edeceğini belirtti.

Neticede İzzet Paşa ve Salih Paşa 7 Mart 1921’de Ankara’dan hareket ettiler. Vermiş oldukları yazılı teminat üzerine, bulunmuş oldukları Nazırlıklardan istifa ettiler. Ancak Ankara’dan dönüşlerinden üç ay kadar sonra meydana gelen gelişmeler üzerine, aynı kabinede Ahmet İzzet Paşa Hariciye Nezaretine, Salih Paşa tekrar Bahriye Nezaretine getirildi. İzzet Paşa’nın kabinede yeniden görev alması, Ankara Hükümeti tarafından çok sert bir şekilde eleştirildi. Mustafa Kemal Paşa, İzzet ve Salih Paşaların önceki istifalarını bir hile olarak değerlendirmiş, kabineye girmekte tereddüt göstermediklerini söylemiştir.

Olayların gelişmesi ve Milli Mücadelenin artık yavaş yavaş zafere doğru ilerlemesi ile Ankara Hükümetinin etkisi kaçınılmaz olmaya başlıyordu. Bu durumda dahi İstanbul Hükümeti kendisini merkez, Ankara Hükümetini ise geçici bir harp ve ihtilal komitesi gibi görmeye devam etmekteydi. Bu durum Sakarya Meydan Muharebesinde, Yunanlıların bozguna uğratılmasından sonra da devam etmiştir. Hatta 30 Ağustos Zaferinden sonra bile İstanbul Hükümeti aynı şekilde davranmıştır.

Zaferden sonra Ahmet İzzet Paşa Lozan’da yapılacak Konferansta, İstanbul Hükümetinden de bir üye bulunmasını, bunun “aracı” rolünü oynayabileceğini ifade ediyordu. İtilaf Devletleri de 27 Ekim 1922’de Ankara ve İstanbul Hükümetlerine birer şifahi nota vererek Lozan’da toplanacak konferansa davet ettiler. Sadrazam Tevfik Paşa, idari birliği sağlama hususunda hazır olduğunu, memleketin geleceği ve milletin haklarını savunmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi’nce tayin edilecek bir zatın derhal İstanbul’a gönderilmesini istedi. TBMM buna büyük tepki gösterdi. Bu durum Mustafa Kemal Paşa’ya Saltanatı kaldırmak için büyük bir fırsat verdi. 1 Kasım 1922’de Saltanat kaldırıldı. 4 Kasım 1922’de Tefvik Paşa kabinesi istifa etti. İstanbul Hükümetinin istifasından sonra, TBMM Milli Mücadeleye iştirak etmeyen mülki ve askeri yetkililerin durumunu incelemeye başladı. Düzenlenen kararname ile emekli edildiler. Bu kararnameye istinaden Ahmet İzzet Paşa’nın 39 yıl önemli makam ve mevkilerde aralıksız devam eden görevi son buldu. İzzet Paşa 14 yıl süren emeklilikten sonra 31 Mart 1937’de 73 yaşında vefat etmiştir. Cenaze merasimine, halen en önemli makamlarda görev yapan şahsiyetler katılmıştır.

Ahmet İzzet Paşa; askerlik, felsefe, edebiyat, tarih, fen bilimleri gibi pek çok sahada derin bir bilgiye sahipti. Almanca, Fransızca, Arapça ve Farsça’yı çok iyi bilirdi. Güçlü bir kaleme sahip olduğu için “sahib-i seyf’ül kalem” ünvanına sahipti. Hatıratından başka, Türk siyasi tarihi için önemli bir kaynak olan “1897 Osmanlı-Yunan Seferi” ile “Din ve İlim” adlı eserleri yazmıştır. Büyük bir kitap sevgisine sahip olan Ahmet İzzet Paşa’nın kütüphanesi vefatından sonra Harp Akademilerine bağışlanmıştır.

Ahmet İzzet Paşa modern Harp Okulunun olgunlaşma dönemine girdiği yıllarda, Harp Okulu ve Harp Akademisinde okumuş, dört dili çok iyi bilen Almanya’da eğitim görmüş, dönemin askeri taktik ve tekniklerini iyi öğrenmiş bir askerdir. Yazar kitabın sonuç bölümünde Ahmet İzzet Paşa’dan büyük övgülerle bahsederek “geniş bir kültüre sahip büyük bir strateji uzmanı idi” “Birinci Cihan Harbine

girilmesine şiddetle karşı çıkmıştır” “Milli Mücadeleye çok büyük katkıları olmuştur, icraatları Damat Ferit hükümetlerine göre çok farklı bir çizgidedir” “ancak bu büyük mücadelede acizane kendi hizmetlerinin inkar edilip, unutulmuş olmasına üzülmekte hatta ‘feryat’ etmektedir.” şeklinde ifade etmiştir.

Yazarın ifadelerine büyük ölçüde katılmamak mümkün değil, ancak taktik düzeltmelerle telafi edilmesi mümkün olmayan iki büyük stratejik hata, yazarın ifade ettiği *“büyük bir strateji uzmanı”* olduğu fikrine katılmamızı engellemektedir. İlki Balkan Harbi arefesinde, Yemen’deki isyanı bastırmak üzere, 40 taburluk bir kuvvetle gidilmesi, İzzet Paşa’nın Yemen sorununu en iyi bilenlerden birisi olmasına rağmen, genel resme stratejik bütünlük içerisinde bakıldığında, tıpkı kafası giyotine uzatılmışken, ayağındaki yara için telaş eden bir adam durumuna düşülmesi gibidir. Ordunun başındaki en önemli askerlerden birisinin yokluğu, Balkan Harbinde birçok problemin çözülmesini engelleyen bir faktör olarak ortaya çıkmıştır.

İkincisi ve daha önemlisi, Mustafa Kemal Paşa, dürüst, kabiliyetli bir asker olarak bildiği İzzet Paşa’yı bir şekilde Milli Mücadele içerisinde görmek istemiştir. Bunun için her türlü ortamın sağlanmış olmasına rağmen, onlara katılarak doğru yolu bulma basiretini gösterememiş ve Milli Mücadeleye doğrudan maddi ve manevi desteği verememiş olmasıdır. Ahmet İzzet Paşa gibi çağdaşlarına göre iyi yetişmiş ve tecrübeli devlet adamlarının neden Kuvayı Milliye tarafında değil, İstanbul Hükümeti yanında yer aldıkları, yazarın kitapta değinmeyi tercih etmediği, ancak incelemeye değecek kadar önemli bir konu olduğu değerlendirilmektedir. Muhtemelen Milli Mücadelenin başarıya ulaşamayacağı yanılığısı, ve kişisel bir takım kaygılarla gerçekleri göremeyecek bir durumdaydılar. Büyük Atatürk Nutuk’ta *“Efendiler, Ahmet İzzet Paşa, ekmeği ve nimeti ile yetiştiği Türk milletinin içinde kalarak, ona en acı kara günlerinde hizmet etmeyi, Vahdettin’in hizmetinde olmaya tercih edememişti. Dürrizade Esseyit Abdullah’ın fetvasına bağlı kalıp, sultanın emri dışına çıkmakla suçlanmaktan ve şeriatın hışmına uğramaktan çekindi”* şeklinde ifade etmiştir. Yazar, sonuç bölümünde Ahmet İzzet Paşa’yı büyük asker ve devlet adamı olarak nitelendirmektedir. Oysa Büyük Kurtarıcı Atatürk Nutuk’ta yine Ahmet İzzet Paşa bahsini bitirirken yöneticilere ilişkin şu tavsiyeyi ifade etmektedir. *“Efendiler, İzzet ve Salih Paşa’lar aylarca Ankara’da oturdular. Milli ilkelerimizi kabul etmek şartıyla, kendilerine milli hizmet ve görev vermeye hazırдық. Yanaşmadılar. “Efendiler, sırası gelmişken, aziz milletime şunu tavsiye ederimki, bağrında yetiştirerek başının üstüne kadar çıkaracağı adamların kanındaki, vicdanındaki öz cevheri çok iyi tahlil etmek dikkatinden bir an geri kalmasin.”*¹

¹ Kemal Atatürk, Nutuk, Atatürk Araştırma Merkezi, 2002, s. 412

